

اولویت‌بندی فضاهای شهری اثرگذار در هویت شهری با استفاده از مدل‌های چند معیاره (مطالعه موردی: شهر بروجرد)

نوبخت سبحانی^۱

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری واحد علوم و تحقیقات و عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، تهران، ایران

مریم بیرانوندزاده

دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و پژوهشگر جهاد دانشگاهی واحد لرستان، خرم‌آباد، ایران

مصطفی شاهینی فر

استادیار دانشگاه پیام نور

دنیا معیری

دانش اموزخته رشته معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۷/۰۳/۰۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۲/۰۹

چکیده

هویت یک سرزمین به واسطه مؤلفه‌های فرهنگی، آداب و رسوم، عادات و هنر یک قوم در مکان جغرافیایی خاص شکل می‌گیرد. فضاهای شهر علاوه بر جایگاه کلیدی در ساخت کالبدی شهر به واسطه فضای ادراکی و نمادین آن حامل میراث تاریخی و فرهنگی جامعه و انتقال‌دهنده ارزش‌های مشترک جمعی فرهنگ‌های محلی، هویت و مدنیت شهری است. لذا در محیط‌های شهری و فضاهای عمومی مسائل و عوامل‌های مؤثری در هویت شهری تأثیر می‌گذارد. اولویت‌سنجی این مسایل در شهرها می‌تواند تصمیمات بهتری در جهت هم‌پوشانی همه مؤلفه‌ها و اولویت باشد. هدف این پژوهش بررسی فضاهای شهری و تأثیر آن بر هویت شهرها با استفاده از مدل‌های چند معیار (ANP) در شهر بروجرد پرداخته شده است. برای رسیدن به این هدف آمار و اطلاعات مؤلفه‌های مورد مطالعه از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شد. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی با هدف کاربردی می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که مؤلفه دسترسی فیزیکی و بصری در جایگاه اول، عناصر و تعاملات اجتماعی در جایگاه دوم، خوانایی و معنایی در جایگاه سوم واقع شده‌اند و این مؤلفه‌ها جز مهم‌ترین و اثرگذارترین در هویت شهری بروجرد هستند و نقش سازنده‌ای در هویت محدوده مورد مطالعه دارند. ایجاد مجموعه‌های اقامتی، تفریحی و فرهنگی در مجاورت بناهای تاریخی به بازآفرینی این فضاها کمک می‌کند.

واژگان کلیدی: هویت شهری، بروجرد، توسعه پایدار، مدل تحلیل فرآیند شبکه.

مقدمه

شهر زیستگاهی است انسان‌ساخت تحت نظر یک قدرت سیاسی مشخص، که تمرکز جمعیتی نسبتاً پایداری را درون خود جای می‌دهد، فضاهایی ویژه بر اساس تخصص‌های حرفه‌ای به وجود می‌آورد، تفکیکی کمابیش مشخص و فزاینده میان بافت‌های مسکونی و بافت‌های کاری ایجاد می‌کند و فرهنگی - هویتی خاص را به مثابه حاصلی از روابط درونی خویش پدید می‌آورد که درون خود خرده فرهنگ‌های بی‌شماری را حمل می‌کند (فکوهی، ۱۳۸۳، ۲۸-۲۹). لزوماً شکل‌گیری و تغییرات ظاهری بافت و سیمای شهری و رشد و توسعه (گسترش فیزیکی) آن در تبعیت از مجموعه عوامل مکانیزم‌های تصمیم‌گیری، سیاست شهری، رفاه اجتماعی و بهبود زندگی انسانی صورت خواهد گرفت و شکل‌گیری جدید در راستای عوامل فوق تحقق خواهد یافت (زنگنه، ۱۳۸۱، ۴).

فضاهای شهر علاوه بر جایگاه کلیدی در ساخت کالبدی شهر به واسطه فضای ادراکی و نمادین آن حامل میراث تاریخی و فرهنگی جامعه و انتقال‌دهنده ارزش‌های مشترک جمعی فرهنگ‌های محلی، هویت و مدنیت شهری است. بنابراین؛ فضاهای شهر با راهبردی اجتماعی درگیر است و همین عامل آن را بیش از جوانب کالبدی - فیزیکی‌اش، به یک پدیده اجتماعی مبدل کرده، تحت شرایط مناسب قابل بازشناسی و تولید است و علت اجتماعی دارد (سالاری سردری، ۱۳۸۹، ۹).

یکی از فاکتورهای اصلی پایداری فضاهای شهری، مؤلفه هویت شهری می‌باشد که در سرزندگی، پویایی، تنوع و خوانایی فضاهای شهری مؤثر می‌باشد همچنین ایجاد و ادراک حس هویت جمعی در فضاهای شهری موجب احترام به خود (عزت‌نفس)، تبادل افکار، اطلاعات، ارتقاء مهارت‌های جمعی و مشارکت اجتماعی خواهد بود (سالاری سردری، ۱۳۸۹، ۹). بنابراین با توجه به نسبی بودن مفهوم هویت وابسته به نوع فعالیت و ویژگی‌های کالبدی محیط و فضای شهری می‌باشد.

هویت شهر، به عنوان شاخص‌ترین و اصلی‌ترین نشانه هویت جامعه، بیانگر ارزش‌ها، هنجارها و روابط انسانی در ساخت فضایی شهری است. امروزه هویت‌بخشی^۱ در فضاهای شهری از طریق آثار باستانی و تاریخی (نمادها) امکان‌پذیر می‌باشد. آثار باستانی و تاریخی با ارزش کالبدی و فرهنگی نهفته در خود بهترین نشانه هویت شهری بوده، بنابراین، حفظ بافت‌های تاریخی به عنوان یکی از ارکان هویتی شهری برای ادامه حیات شهرها ضروری می‌باشد (کیانی، سالاری سردری و افراسیابی راد، ۱۳۸۹، ۲۱-۴۱).

فضای شهری بروجرد به عنوان یکی از شهرهای با هویت ایران، دارای یک ارتباط فضائی یکپارچه و به هم پیوسته‌ای است. در این راستا پژوهش حاضر با اهدافی به شرح ذیل تدوین شده است.

- ✓ بررسی و تحلیل وضع موجود فضاهای شهری بروجرد از نظر برخورداری از هویت شهری
- ✓ ارزیابی شاخص‌های هویت شهری بروجرد با استفاده از مدل ANP
- ✓ ارائه راهکارها و پیشنهادهای بومی و کاربردی در راستای برقراری هویت شهر بروجرد

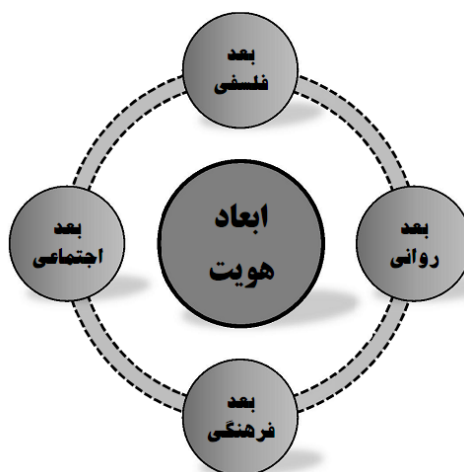
^۱ . Identity

مبانی نظری

- هویت

شناخت هویت مستلزم شناخت ابعاد حاکم بر آن است، در واقع مفهوم هویت از دیدگاه‌های گوناگون قابل بررسی است. هویت از دیدگاه روان‌شناسی یکی از مشخصات شخصیت را احساس هویت می‌دانند، در مقابل جامعه‌شناسان به نظریه کنش متقابل نمادی در خصوص هویت اعتقاد دارند و هویت را امری اجتماعی می‌دانند (گیدنز، ۱۹۸۴). هویت مکانی بخشی از زیرساخت‌های هویت فردی انسان و حاصل شناخت عمومی او درباره جهان فیزیکی است که انسان در آن زندگی می‌کند.

بنابراین می‌توان گفت؛ هویت عبارت است از مجموعه خصوصیات و مشخصات اساسی اجتماعی، فرهنگی، روانی، فلسفی، زیستی و تاریخی همسان که به رسایی و ردایی بر ماهیت و ذات گروه به معنی یگانگی یا همانندی اعضای گروه با یکدیگر دلالت کند و این مفهوم را در یک ظرف زمانی و مکانی معین به طور مشخص و قابل قبول و آگاهانه از سایر گروه‌ها و افراد متعلق به آن متمایز سازد (میرمقنناتی، ۱۳۸۳: ۳۵-۲۵). مهم‌ترین ابعاد هویت را می‌توان مطابق شکل (۱) نشان داد.

شکل ۱: مهم‌ترین ابعاد حاکم بر هویت

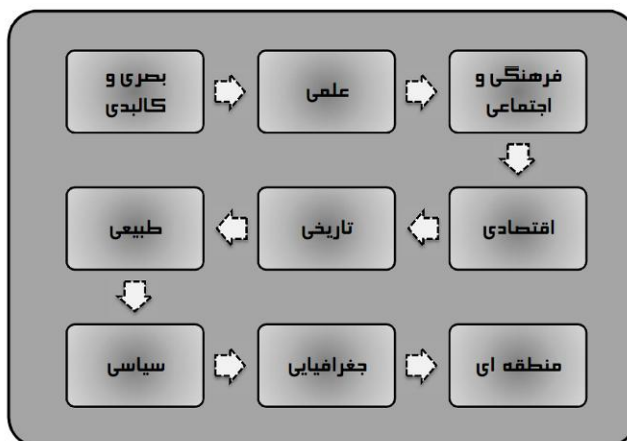
منبع: میرمقنناتی، ۱۳۸۳: ۳۵-۲۵

- هویت شهری

هویت یک سرزمین به واسطه مؤلفه‌های فرهنگی، آداب و رسوم، عادات و هنر یک قوم در مکان جغرافیایی خاص شکل می‌گیرد (حبیب، ۱۳۸۷: ۱۹). شهر اثر ماندگار تاریخی و در عین حال جغرافیایی و اجتماعی تکامل‌پذیر است که با تأثیر از ایدئولوژی و ارزش‌های ناظر بر جامعه و نیروهای اقتصادی هویت می‌یابد و در مسیر زمان در فضای جغرافیایی معینی برحسب شیوه مبادلات اقتصادی و اجتماعی پویایی فضایی، مکانی، زمانی، اقتصادی و اجتماعی خود را تداوم می‌بخشد و سیمای برونی و فیزیکی خود و حیات جوامع انسانی را دگرگون می‌کند (نوفل و همکاران، ۱۳۸۸، ۵۷).

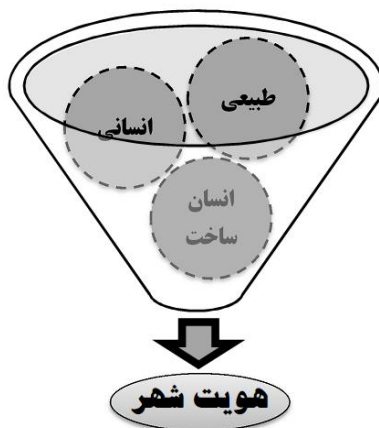
بر همین مبنا، یکی از مهم‌ترین انواع هویت مربوط به مکان‌های شهری است. هویت شهر مفهومی است که در فرآیند ادراک سهل و ممتنع است. شهرها و اجزاء عناصر آن‌ها، ابزارهای فرهنگی مؤثری هستند که با نوعی سازگاری

اجتماعی بی‌صدا، رفتار خود و جامعه را تشکیل می‌دهند. در این حالت، فضایی خلق می‌شود که افراد جامعه بتوانند به نحو مطلوب هنجارها و رفتارهای خود را در آن سامان دهند (Schwarzmantel, 2003).
 برای شناسایی هویت غالب یک شهر می‌توان بر اساس هویت‌های زیر وجه غالب را مشخص و تعیین نمود (شکل ۲).

شکل ۲: انواع هویت‌های شهری
 منبع: Schwarzmantel, 2003

برای شناخت هویت یک شهر باید مؤلفه‌های سازنده شخصیت آن را شناخت مؤلفه‌های شخصیت یک شهر همانند مؤلفه‌های شخصیتی انسان دارای دو بعد عینی یا کالبدی و ذهنی یا روحی است که می‌تواند از طریق سه محیط طبیعی، مصنوع و انسانی از همدیگر تفکیک گردد (شکل ۳). متغیرهای هر یک از مؤلفه‌ها چنانچه دارای صفات اختصاصی و برجسته باشند نقش شاخص و معرفت هویتی را ایفا می‌کنند (فروتن، ۱۳۸۷).

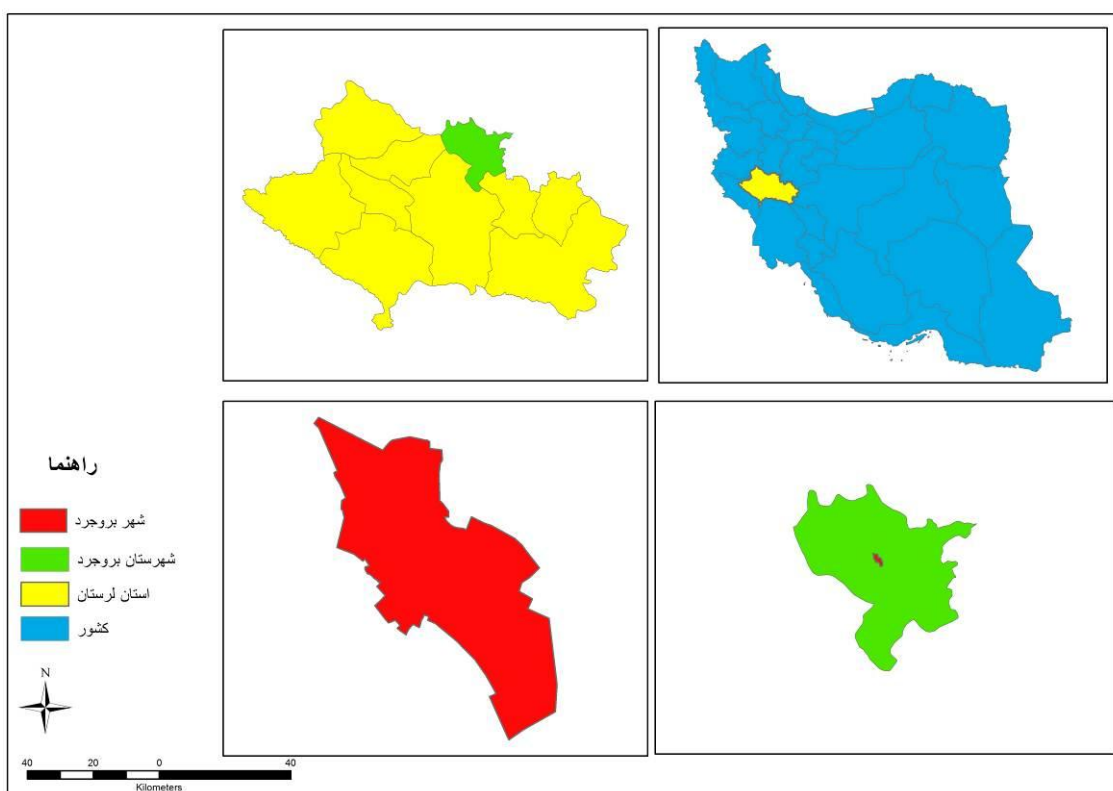
شکل ۳: عوامل سازنده شخصیت و هویت شهر
 منبع: فروتن، ۱۳۸۷

از دیگر مباحث مهم در زمینه هویت شهری، یک یا چند هویتی بودن شهرها است. بعضی از شهرها علاوه بر هویت خاص خود در برهه‌ای از زمان هویتی جدید پیدا می‌کنند (بهزادفر، ۱۳۸۶، ۶۷-۶۰). بنابراین، سامان‌دهی به سیمای شهری از طریق ایجاد سازوکار و هماهنگی مطلوب ابنیه در فضاهای شهری با تحلیل جزئیات فضاهای شهری موجود، معرفی مشخصه‌های مناطق و محلات و ارزیابی موقعیت محلات در شهر و شکل و ساختار آن، عملکردها و

انواع فعالیت‌هایی که هویت را می‌سازند و می‌توان به شهرها هستی بخشید؛ انجام‌پذیر است (فرجامی، ۱۳۸۳: ۵۵-۵۰).

معرفی محدوده مورد مطالعه

بروجرد از شهرهای قدیمی در غرب ایران در شمال دشت حاصلخیز سیلاخور قرار گرفته است. جمعیت این شهر بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۲۳۴،۹۹۷ تن بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)، شهر بروجرد سابقه‌ای دیرینه دارد و همواره در حیات اجتماعی، فرهنگ، اقتصادی این سرزمین نقشی اساسی ایفا کرده است. بافت‌های تاریخی شهر بروجرد با ۲۸۰ هکتار در برگیرنده قدیمی‌ترین و با ارزش‌ترین بناهای تاریخی و هویت بخش شهر بروجرد می‌باشد. در نقشه ۱ موقعیت مکانی شهر بروجرد آورده شده است.

نقشه ۱: موقعیت مکانی شهر بروجرد

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

روش تحقیق

نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است. محدوده مکانی مورد مطالعه شهر بروجرد می‌باشد، در آغاز با استفاده از مبانی تئوریک به واکاوی مفهوم هویت در شهر پرداخته شده، سپس عناصر هویت بخش شهر مورد مطالعه قرار گرفته است. در ادامه با استفاده از مدل چند معیاره ANP، عناصر هویت بخش فضاهای شهری بروجرد تفکیک و بر حسب میزان اهمیت هر یک از عناصر در هویت بخشی رتبه‌بندی گردیدند. که برای دسترسی به اطلاعات موردنیاز (دیدگاه شهروندان) با در نظر گرفتن هدف پژوهش و بررسی نوع کلی فضای

شهری (پارک، خیابان و بازار)، در مجموع ۲۰۰ پرسش‌نامه (حجم نمونه) با استفاده از روش نمونه‌گیری وضعی (نمونه‌ی نقطه‌ای) و نمونه‌گیری تصادفی (احتمالی) مکانی در فضاهای شهری و مناطق مسکونی توزیع شد. در شیوه مبتنی بر ماتریس «فرآیند تحلیل شبکه» (ANP)^۱ به ارزیابی هویت‌بخشی فضاهای شهری، شهر تاریخی بروجرد پرداخته شده و فضاهای شهری اثرگذار در هویت شهری و حس تعلق مکانی مبتنی بر نظرات و دیدگاه‌های شهروندان بر اساس شاخص‌های چند معیاره (هویت) در تعیین اولویت‌ها مدنظر قرار گرفته است.

بحث و نتایج

شهر بروجرد به دلیل داشتن قدمت تاریخی و همچنین قرارگیری در موقعیت جغرافیایی و اقلیمی دارای ویژگی‌های ممتاز شهرنشینی است. همچنین به دلیل سابقه طولانی سکونت در آن دارای بناهای گران‌بهای تاریخی است که در هویت بخشی به این شهر نقش اصلی را ایفا می‌کنند. اما آنچه در این تحقیق مورد بررسی قرار خواهد گرفت مجموع عوامل مؤثر بر هویت بخشی به این شهر و همچنین رتبه‌بندی این شاخص‌ها از دیدگاه ساکنان این شهر (شهروندان) است. در جدول (۱) تحولات مهم تاریخی، سیاسی و اجتماعی شهر بروجرد آمده است.

جدول (۱): تحولات مهم تاریخی، سیاسی و اجتماعی شهر بروجرد

دوره تاریخی	تحولات مهم تاریخی، سیاسی و اجتماعی
ساسانیان	بروجرد در زمان ساسانیان از مراکز شهری ایرانیان بوده است و در آن آتشکده‌های بزرگ برپا بوده است. ساخته‌شدن شهر بروگرد یا بروجرد را به فیروز ساسانی نسبت می‌دهند (پیروزگرد). یکی از راه‌های اصلی ایران در این دوره همدان را از طریق نهاوند و بروجرد و شاپور خواست یا خرم‌آباد فعلی به شهرهای خوزستان مانند شوش، دزفول، شوشتر و اهواز مرتبط می‌ساخته است.
قرن اول-چهارم هجری (ورود اسلام)	از زمان حمله اعراب به ایران به بعد در زمره شهرهای استراتژیک درآمد و حوادث و جنگ‌های تاریخی فراوانی در منطقه بروجرد و به‌ویژه دشت جنوبی آن سیلاخور به وقوع پیوسته است. در دوران حکومت خلفای اسلامی بر ایران، غرب ایران تحت نام منطقه جبال شناخته می‌شده است.
سلجوقیان	بروجرد در زمان سلجوقیان مورد توجه زیادی قرار و بناهای متعددی در آن ساخته شده است. به دلیل موقعیت خاص این شهر بین اصفهان و همدان و نیز قرارگیری بر سر راه اصفهان - بغداد، ترکان سلجوقی توجه خاصی به بروجرد داشته‌اند و بروجرد از شهرهای کلیدی قرن پنجم بوده است. برخی معتقدند آرامگاه زواریون زواریجان یا زوارگان در شمال شهر بروجرد، محل دفن سلطان برکیارق سلجوقی است.
مغول	ویرانی کامل شهر بروجرد.
تیموریان	در سال ۷۹۰ تیمور به بروجرد و خرم‌آباد حمله کرده و این دو شهر را با خاک یکسان کرده است. از این دوران به بعد نام سرزمین لر کوچک شنیده می‌شود که بروجرد و خرم‌آباد هر دو شهرهای مهم و بزرگ آن بوده‌اند لر کوچک برای چندین قرن توسط اتابکان لرستان به عنوان یک حکومت مستقل و مقتدر اداره می‌شده است که این روند تا زمان صفویان ادامه داشته است
صفویان	توسعه مجدد شهر بروجرد

منبع: <http://www.borujerd.ir>

عناصر و اجزاء بافت تاریخی شهر بروجرد دارای یک ارتباط فضائی یکپارچه و به هم پیوسته‌ای است بروجرد نیز مانند دیگر شهرها از عناصر برخوردار بوده است که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

دیوار، خندق، دروازه، بازار، مسجد جامع، مدرسه، حمام، ارگ حکومتی و مراکز اجتماعی و فضاهای مسکونی عناصر شبکه‌بندی معابر و راه‌های اصلی و فرعی و حاشیه شهر که کماکان بخش عمده‌ای از آن‌ها وجود دارد که به عنوان استخوان‌بندی و چهارچوب اصلی شهر را تشکیل می‌دهد و ضمن آن‌که هر کدام جای و مرتبه و شخصیت خاص خود را در سلسله مراتب فضاهای شهری حفظ کرده و به انجام نقش خود می‌پردازند. همه با هم مجموعه واحدی را پدید می‌آورند که شهر را از نظر فضائی یک واحد منسجم، پیوسته و با هویت نشان می‌دهد. در مورد سلسله مراتب فضاهای ارتباط دهنده بافت قدیم بروجرد به‌خوبی می‌توان فضاهای خصوصی، نیمه‌خصوصی و نیمه

^۱. ANP =Analytic Network Process

عمومی و عمومی را در مجموعه‌ای یکپارچه مشاهده نمود. در جدول شماره ۱ عناصر و فضاهای شهری مؤثر در هویت بخشی شهر بروجرد معرفی گردیده‌اند.

جدول شماره (۲): عناصر و فضاهای شهری مؤثر در هویت بخشی شهر بروجرد

عناصر و فضاهای شهری	مشخصات و ویژگی‌ها	کارکرد
ارگ و بارو	ارگ قاجاری شهر بروجرد در انتهای گذر شرقی- غربی شهر در محل دروازه سوزنی قرار گرفته است و در حال حاضر به کاربری‌های عمومی اختصاص یافته است.	دفاعی- نظامی درگذشته و در شرایط کنونی کارکرد تاریخی دارد.
بازار	بازار بروجرد به عنوان مجموعه‌ای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در قلب بافت تاریخی واقع شده و نقش قبلی خود را حفظ کرده است.	تجاری
مساجد	مسجد جامع، مسجد سلطانی، مسجد قلعه،	مذهبی- فرهنگی
خانه‌های تاریخی و آرامگاه‌ها	خانه بیرجندی، خانه طباطبایی و خانه افتخارالاسلام و امامزاده قاسم و امامزاده جعفر	فرهنگی- مذهبی
کاروانسرای تاریخی	کاروانسراها در کنار راسته‌بازارها، بخش جالب‌توجه دیگر بازار بروجرد، کاروانسراهای متعدد است که در گویش محلی کارم سرا خوانده می‌شوند. کاروانسراها چنانچه از نامشان بر می‌آید مرکزی بوده‌اند که نیمه تجاری و نیمه اقامتی بوده‌اند.	تجاری درگذشته در شرایط کنونی تاریخی
حمام	حمام سید بحرالعلوم و حمام قدیمی سیدها و آب انبار گذر مسجد میر.	عمومی
عناصر طبیعی	منطقه گلدشت، تپه چغا	طبیعی

مأخذ: <http://www.borujerd.ir>

جدول شماره (۳): فضاهای شهری مورد مطالعه در محلات مختلف شهر بروجرد

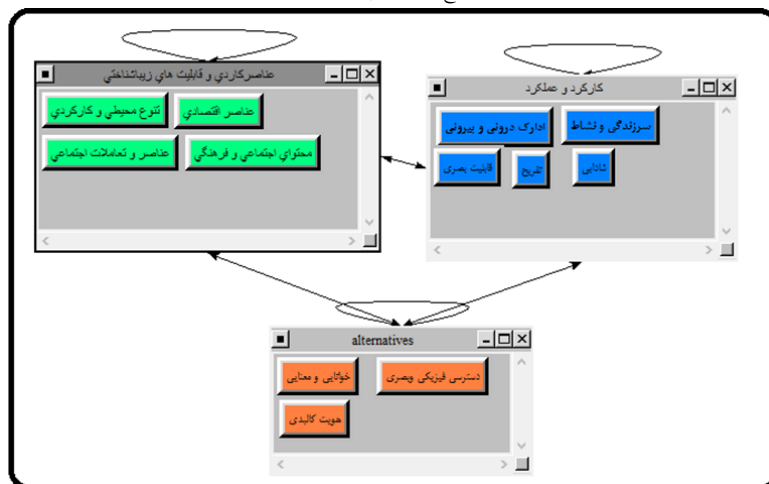
فضای شهری مورد مطالعه	نام محلات	موقعیت قرارگیری در شهر	نوع هویت بخشی
بازار قدیمی بروجرد	دودانگه، صوفیان، یخچال و رازان	مرکز شهر/ بافت تاریخی بروجرد	هویت کالبدی و مصنوع
مساجد امام زاده جعفر، مسجد جامع بروجرد و مسجد سلطانی	دودانگه، صوفیان، یخچال و رازان	شرق شهر، مرکز شهر/ بافت تاریخی بروجرد	هویت کالبدی و مصنوع
خانه‌های تاریخی: خانه بیرجندی، خانه طباطبایی و خانه افتخارالاسلام	دودانگه، صوفیان، یخچال و رازان	مرکز شهر/ بافت تاریخی بروجرد	هویت کالبدی و مصنوع
فضای طبیعی- پارک- باغ- فضای سبز- تپه سبز باستانی مستقر در شهر به عنوان نماد و هویت شهر	منطقه گلدشت، تپه چغا	منطقه گلدشت و میدان نواب	هویت طبیعی و پویا

مأخذ: <http://www.borujerd.ir>

جدول شماره (۴): خوشه‌ها و زیرگروه (گره یا نود (Node) هویت بخش فضاها و عناصر شهر بروجرد

ردیف / معیار / خوشه (گروه)	گزینه / زیرگروه (گره یا نود (Node)
۱	عناصر کارکردی و محتوای فضاهای شهری / قابلیت‌های زیباشناختی عناصر و تعاملات اجتماعی (شکل‌دهنده رفتار اجتماعی) محتوای اجتماعی و محتوای فرهنگی (خاطره‌انگیزی و حافظه تاریخی) عناصر اقتصادی تنوع محیطی و کارکردی (رنگ/نماد/عناصر = میدان-سرج)
۲	عناصر کالبدی و سیمای شهر/ ویژگی‌های فیزیکی هویت کالبدی (عناصر باستانی و کهن/ عناصر جدید و معاصر) دسترسی فیزیکی و دسترسی بصری خوانایی و معنایی (طراحی - ساختار/شکل / ارتفاع)
۳	کارکردها و عملکردها قابلیت بصری، ادراک درونی و بیرونی - تصویر ذهنی مطلوب، سرزندگی و نشاط، شادابی، تفریح

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۴: طرح کلی مدل ANP مبتنی بر هویت شهری بروجرد

تحلیل ویژگی‌های فضاهای شهری هویت بخش شهر بروجرد

نظام ترکیب (یکپارچگی و پیوستگی)، اختلاط و ارتباط (پراکندگی و تجمع) و نظام تناوبی استقرار فضاهای شهری هویت بخش شهر

ویژگی‌های نمادین و بصری، کیفیت و معماری، مصالح و اندازه و شکل فضاهای شهری در هویت بخشی و اولویت‌بندی آن‌ها تأثیرگذار بوده است.

شکل ۵: اولویت‌بندی شاخص‌های بصری هویت بخش به شهر بروجرد

منبع: یافته‌های پژوهش

روش وزن دهی به معیارها و شاخص‌های مدل‌های چند معیاره ANP

وزن دهی به معیارها و شاخص‌های مدل تحلیل شبکه بر اساس خروجی داده‌ها و اطلاعات به دست آمده از عملیات میدانی در سطح شهر بروجرد صورت گرفته است و مبتنی بر طیف وزنی مدل تحلیل شبکه است که دامنه‌ای عددی از ۱ تا ۹ را شامل می‌گردد. شکل ۶ نمونه از روش وزن دهی بر اساس داده‌ها در مدل تحلیل شبکه را نشان می‌دهد. انجام عملیات پردازشی و تحلیلی پژوهش حاضر با استفاده از نرم‌افزار Super Decisions انجام شده است.

Graphical	Verbal	Matrix	Questionnaire	Direct	Normal	Hybrid
Comparisons wrt "node in "خوانایی و نمایانی و محیطی و کارکردی" عناصر کارکردی و قابلیت های زیباشناختی" عناصر اقتصادی is moderately more important than تنوع محیطی و کارکردی						
Inconsistency: 0.03599						
1. تنوع محیطی و کارکردی	>=9.5	9 8 7 6 5 4 3 2	2 3 4 5 6 7 8 9	>=9.5	No comp.	0.28708
2. تنوع محیطی و کارکردی	>=9.5	9 8 7 6 5 4 3 2	2 3 4 5 6 7 8 9	>=9.5	No comp.	0.09098
3. تنوع محیطی و کارکردی	>=9.5	9 8 7 6 5 4 3 2	2 3 4 5 6 7 8 9	>=9.5	No comp.	0.49997
4. عناصر اقتصادی	>=9.5	9 8 7 6 5 4 3 2	2 3 4 5 6 7 8 9	>=9.5	No comp.	0.12197
5. عناصر اقتصادی	>=9.5	9 8 7 6 5 4 3 2	2 3 4 5 6 7 8 9	>=9.5	No comp.	
6. عناصر و تعاملات	>=9.5	9 8 7 6 5 4 3 2	2 3 4 5 6 7 8 9	>=9.5	No comp.	

شکل ۶: نمونه‌ای از روش وزن دهی گره‌ها در خوشه عناصر کارکردی و قابلیت‌های زیباشناختی در مقایسه با خوشه خوانایی و معنایی بر اساس مدل تحلیل شبکه

منبع: یافته‌های پژوهش

حل مسایل شبکه‌ای و طراحی مدل ANP

حل مسایل به کمک شبکه به مقدار زیادی به هنر مدل‌ساز بستگی داشته و تشکیل شبکه از یک قاعده خاصی پیروی نمی‌کند. با این وجود، حل هر مسئله پیچیدگی خاص خود را داراست و یک فرمول کلی نمی‌توان برای حل مسئله شبکه اختصاص داد. در همین راستا، نمونه‌ای از روش سوپر ماتریس وزنی و سوپر ماتریس حد بر اساس داده‌ها و اطلاعات حاصل از بررسی‌های پیمایشی در مدل تحلیل شبکه را نشان می‌دهد (شکل شماره ۶ و ۷) در این شکل، شبکه تعاملات ابعاد و شاخص‌ها از خروجی‌های مدل‌سازی تحلیلی شبکه حاصل شده است که تعیین روابط و سطح‌بندی ابعاد خوشه‌ها و نودها را در مدل نرم‌افزار Super Decisions مشخص می‌کند.

کارکرد و عملکرد	عناصر کاردی و قابلیت‌های زیباشناختی							عناصر کالبدی و سیمای شهری	
	ادارک درونی و بیرونی	محتوای اجتماعی و فرهنگی	عناصر و تعاملات اجتماعی	عناصر اقتصادی	تنوع محیطی و کارکردی	هویت کالبدی	دسترسی فیزیکی و بصری		خوانایی و معنایی
عناصر کالبدی و سیمای شهری	خوانایی و معنایی	0.310814	0.493386	0.268369	0.067545	0.188394	0.593634	0.296961	0.319618
	دسترسی فیزیکی و بصری	0.493386	0.195800	0.117221	0.733384	0.730645	0.157056	0.539615	0.558425
	هویت کالبدی	0.195800	0.310814	0.614410	0.199071	0.080961	0.249311	0.163424	0.121957
عناصر کاردی و قابلیت‌های زیباشناختی	تنوع محیطی و کارکردی	0.098398	0.445214	0.181277	0.195262	0.049963	0.324433	0.280612	0.287083
	عناصر اقتصادی	0.309847	0.202128	0.266700	0.390524	0.582830	0.092161	0.089857	0.090977
	عناصر و تعاملات اجتماعی	0.180047	0.260556	0.121138	0.138071	0.238760	0.407675	0.450249	0.499967
	محتوای اجتماعی و فرهنگی	0.411707	0.092102	0.430884	0.276142	0.128447	0.175730	0.179282	0.121974
کارکرد و عملکرد	0.215366	0.395827	0.258583	0.152383	0.125449	0.176103	0.207192	0.155008	0.207192

شکل ۶: نمونه‌ای از روش سوپر ماتریس وزنی

منبع: یافته‌های پژوهش

کارکرد و عملکرد	عناصر کاردی و قابلیت‌های زیباشناختی							عناصر کالبدی و سیمای شهری	
	ادارک درونی و بیرونی	محتوای اجتماعی و فرهنگی	عناصر و تعاملات اجتماعی	عناصر اقتصادی	تنوع محیطی و کارکردی	هویت کالبدی	دسترسی فیزیکی و بصری		خوانایی و معنایی
عناصر کالبدی و سیمای شهری	خوانایی و معنایی	0.098447	0.098447	0.098447	0.098447	0.098447	0.098447	0.098447	0.098447
	دسترسی فیزیکی و بصری	0.142499	0.142499	0.142499	0.142499	0.142499	0.142499	0.142499	0.142499
	هویت کالبدی	0.089089	0.089089	0.089089	0.089089	0.089089	0.089089	0.089089	0.089089
عناصر کاردی و قابلیت‌های زیباشناختی	تنوع محیطی و کارکردی	0.111290	0.111290	0.111290	0.111290	0.111290	0.111290	0.111290	0.111290
	عناصر اقتصادی	0.081924	0.081924	0.081924	0.081924	0.081924	0.081924	0.081924	0.081924
	عناصر و تعاملات اجتماعی	0.140198	0.140198	0.140198	0.140198	0.140198	0.140198	0.140198	0.140198
	محتوای اجتماعی و فرهنگی	0.074351	0.074351	0.074351	0.074351	0.074351	0.074351	0.074351	0.074351
کارکرد و عملکرد	0.057578	0.057578	0.057578	0.057578	0.057578	0.057578	0.057578	0.057578	0.057578

شکل ۷: نمونه‌ای از روش سوپر ماتریس حد

منبع: یافته‌های پژوهش

-نتایج مدل تحلیل شبکه مبتنی بر اولویت‌سنجی هویت شهری بروجرد

هر خوشه و کل مدل نتایج خاص خود را ارائه می‌دهد که در این قسمت برخی از وضعیت‌های برجسته و عمده حاصل از اجرای مدل ارائه می‌گردد. به‌طوری‌که در شکل شماره ۶ مقایسه وضعیت گروه‌ها در ماتریس کاربرد بهینه در هویت شهری را نشان می‌دهد. در این مقایسه اهمیت و برتری گزینه قابلیت بصری با امتیاز نرمال شده ۱,۰۰۰ در جایگاه نخست واقع شده است که نشان از اهمیت و برتری این گزینه می‌باشد. عامل شادابی با امتیاز نرمال شده ۰,۶۳۳ در جایگاه دوم قرار دارد. تفریح با امتیاز نرمال شده ۰,۳۸۷، ادراک درونی و بیرونی با امتیاز نرمال شده ۰,۳۲۳ و درنهایت گزینه سرزندگی و نشاط با امتیاز نرمال شده ۰,۲۰۰ بیان‌شده است.

Inconsistency: 0.09334		
ادراک درونی و بیرونی		0.32313
تفریح		0.38794
سرزندگی و نشاط		0.20087
شادابی		0.66388
قابلیت بصری		1.00000

شکل ۸: مقایسه وضعیت گروه‌ها در ماتریس کاربرد و عملکرد منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج نهایی اولویت‌ها در ۱۲ زیرگروه به دو صورت عددی و گرافیکی در شکل زیر ارائه‌شده است. تحلیل نتایج نهایی بر اساس نرم‌افزار سوپر دیسیژن بر اساس تحلیل خوشه‌ها و نودها، منجر به تصمیم‌گیری و مدیریت در انتخاب راهبردهای هویت شهر بروجرد است. به‌طوری‌که بر اساس شکل زیر، نود «دسترسی فیزیکی و بصری» با کسب امتیاز نرمال شده ۰,۴۳۱ در خوشه کالبدی و فیزیکی به عنوان مؤثرترین نود در هویت شهری فضاهای شهری شناخته‌شده است و در بین ۱۲ زیرگروه، از لحاظ اولویت‌بندی در جایگاه نخست واقع شده است. دومین نود از لحاظ اولویت‌بندی می‌توان به «عناصر و تعاملات اجتماعی» اشاره کرد. که بعد از نود دسترسی فیزیکی و بصری با کسب امتیاز ۰,۳۴۳ در جایگاه دوم واقع شده و بیشتر اثرگذاری را روی هویت شهری بروجرد داشته است. سومین و چهارمین نود بر اساس شکل زیر می‌توان به خوانایی و معنایی و تنوع محیطی و کارکردی اشاره کرد که به ترتیب با کسب امتیازهای «۰,۲۹۸» و «۰,۲۷۲» توانسته‌اند که بعد از نودهای فوق در جایگاه مناسب‌تری نسبت به سایر نودها قرار دارد.

Here are the priorities.			
Icon	Name	Normalized by Cluster	Limiting
No Icon	خوانایی و معنایی	0.29829	0.098447
No Icon	دسترسی فیزیکی و بصری	0.43177	0.142499
No Icon	هویت کالبدی	0.26994	0.089089
No Icon	تنوع محیطی و کارکردی	0.27293	0.111290
No Icon	عناصر اقتصادی	0.20091	0.081924
No Icon	عناصر و تعاملات اجتماعی	0.34382	0.140198
No Icon	محتوای اجتماعی و فرهنگی	0.18234	0.074351
No Icon	ادراک درونی و بیرونی	0.21959	0.057578
	تفریح	0.17034	0.044663
No Icon	سرزندگی و نشاط	0.20196	0.052955
No Icon	شادابی	0.18441	0.048352
No Icon	قابلیت بصری	0.22370	0.058656

شکل ۹: اولویت‌بندی عناصر هویت بخش منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از فاکتورهای اصلی پایداری فضاهای شهری، مؤلفه هویت شهری می‌باشد که در سرزندگی، پویایی، تنوع و خوانایی فضاهای شهری مؤثر می‌باشد. ویژگی‌های کالبدی محیط و فضای شهری به عنوان شاخص‌ترین و اصلی‌ترین نشانه هویت جامعه، بیانگر ارزش‌ها، هنجارها و روابط انسانی در ساخت فضایی شهری است. به طوری که امروزه هویت‌بخشی در فضاهای شهری از طریق آثار باستانی و تاریخی (نمادها) امکان‌پذیر می‌باشد. این آثار در خود بهترین نشانه هویت شهری بوده و حفظ این آثار و بافت‌های تاریخی به عنوان یکی از ارکان هویتی شهری برای ادامه حیات شهرها ضروری می‌باشد. در همین راستا برای اولویت‌سنجی مؤلفه‌های هویت شهری از کاربست مدل ANP استفاده شده است. این مدل به دلیل کارایی و قابلیت‌های گسترده‌ای که دارد، باعث شده تا رشته‌های مختلف علمی از این مدل بر حسب کاربرد فراوانی که دارد، استفاده کنند. به طوری که مطالعات پیشین منعکس‌کننده این مطلب است که مدل مذکور، در گام‌های فراتر با مدل‌های مشهور سابق و موجود مانند SWOT, GP و ... نیز می‌تواند ترکیب شود. این مدل برخلاف سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، تعریف معیارها، غیرمعیارها و نودها به منظور تبیین وضعیت شبکه حالت ماتریسی پیدا می‌نماید، که رویکرد مجزا از دنیای اقلیدسی پیش روی پژوهشگران و تصمیم‌گیران می‌گذارد.

در شهر بروجرد عوامل زیادی مانند، بازار، ارگ، مساجد، حمام و ... به عنوان هویت‌های اصلی شناخته می‌شوند و همه این موارد به لحاظ معیارها و قابلیت‌های زیبایی‌شناختی، از اهمیت بیشتری برخوردارند و سایر فضاهای تاریخی- فرهنگی و مذهبی مؤثر در هویت بخشی به فضای شهر مذکور می‌توان به وجود عناصر هویت بخشی چون، وجود بازار قدیمی، مساجد امامزاده جعفر، خانه‌های قدیمی، انواع فضاهای سبز اشاره کرد که به عنوان نمادهای اصلی در شهر مورد مطالعه شناخته می‌شوند. لذا، بازار سنتی و اغلب راسته‌های تجاری با نقش شهری و حتی فرا شهری درون بافت به همراه مراکز مذهبی همچون مسجد جامع و امام و بقعه امامزاده جعفر و امامزاده قاسم بیشترین نقش هویت بخش به شهر بروجرد را داشته‌اند. بازار بروجرد به طور کلی شامل سه دسته از بخش‌های مختلف است: راسته بازارها، کاروانسراها و مراکز جانبی. همچنین از جمله مکان‌های طبیعی مؤثر در شرایط کنونی در شهر بروجرد تپه گردشگری چغا و منطقه گلدشت می‌باشد که به عنوان عناصر شاخص طبیعی قابل توجه هستند. به طور کلی تعیین موقعیت و عناصر هویت بخش شهر بروجرد با تأکید بر بافت تاریخی از مجموعه شاخص‌هایی قابل تشخیص است که از آن جمله می‌توان به موقعیت جغرافیایی بافت که درون شهر و نقش کاربری‌های درون بافت اشاره کرد. صرف‌نظر از موقعیت مکانی، نقش شهری اغلب کاربری‌های عمومی موجود در بافت باعث حفظ جایگاه بافت تاریخی شهر بروجرد به عنوان بالاترین سطح در تقسیمات کالبدی شهر بروجرد شده است. بنابراین بر اساس مدل ANP نتایج نشان می‌دهد که نود «دسترسی فیزیکی و بصری» در خوشه کالبدی و فیزیکی، با کسب امتیاز نرمال شده ۰,۴۳۱، در جایگاه نخست، نود «عناصر و تعاملات اجتماعی» با کسب امتیاز ۰,۳۴۳، در جایگاه دوم و سومین و چهارمین نود بر اساس شکل زیر می‌توان به خوانایی و معنایی و تنوع محیطی و کارکردی اشاره کرد که به ترتیب با کسب امتیازهای «۰,۲۹۸» و «۰,۲۷۲» توانسته‌اند که بعد از نودهای فوق در جایگاه مناسب‌تری نسبت به سایر نودها قرار دارد.

پیشنهادها

- * احیاء و بازسازی بازارچه‌های قدیمی در سطح بافت تاریخی جهت کاهش تراکم و جلوگیری از شلوغی مناطق مرکزی بافت.
- * تقویت و تشویق کارگاه‌های کوچک و بی‌ضرر خصوصاً صنایع دستی و ایجاد اشتغال در بازارچه‌ها و به‌طورکلی در بافت، با راه‌کارهای مناسب.
- * تشویق تغییر کاربردی ساختمان‌های تاریخی برای فعالیت‌های اداری، فرهنگی و... مشروط به مرمت و حفاظت آن‌ها.
- توزیع متوازن خدمات شهری و کاستن از فعالیت‌های ناسازگار.
- * تدارک پشتوانه‌های قانونی و اجرایی برای تشکیل شهرداری ویژه منطقه تاریخی با وظایف و اعتبارات مناسب و بهره‌بردن از متخصصین زنده جامعه‌شناس، اقتصاددانان و مهندسين معماری و ارتباط آن با سازمان میراث فرهنگی.
- * تهیه طرح بازنگری در طرح تفصیلی منطقه تاریخی بروجرد.
- * تهیه طرح‌های معماری مناسب و همگون به طور رایگان جهت فرهنگ‌سازی ساخت‌وساز در بافت تاریخی حتی برای پمپ‌بنزین‌ها.
- * الزام در تهیه طرح‌های معماری بناهای جدیدالاحداث خصوصی و دولتی و ناسازی همگون و متناسب در محورهای تاریخی درجه یک و دو.
- * مرمت و احیاء کلیه ابنیه و فضاهاى شهری معرف سیمای تاریخی و هویتی که از گذشته بر جامانده‌اند.
- * ایجاد مجموعه‌های مختلط اقامتی، پذیرایی، تفریحی و فرهنگی در مجاورت بناها و مجموعه‌های ارزشمند تاریخی و فرهنگی مثل محله طباطبایی‌ها و اطراف امامزاده جعفر جهت رفاه ساکنین، گردشگران و رونق اقتصادی از محل جذب توریست.
- * تزریق خدمات به بافت، نظیر: آموزشی، فضای سبز، ورزشی، درمانی، جهانگردی، پارکینگ، فضای بازی کودکان و...
- * ایجاد راه‌های دسترسی مناسب و تعریض برخی از گذرها با توجه به احترام به عناصر اصلی.
- * تهیه طرح‌های احیاء محلات و طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت تاریخی.

منابع

- بهزادفر، م. ۱۳۸۶. هویت شهر نگاهی به هویت شهر تهران، چاپ اول، تهران، انتشارات شهر.
- پاکزاد، ج. ۱۳۷۵. هویت و این همانی با فضا، صغه، شماره ۲۱ و ۲۲.
- حبیب، ف. و همکاران ۱۳۸۷. پرسمان تبعی در گفتمان کالبد شهر و هویت، نشریه هویت شهر، سال دوم، شماره ۳.
- زنگنه چگنی، ی. ۱۳۸۱. عوامل تأثیرگذار بر توسعه فیزیکی و ساخت اجتماعی فضایی شهر سبزوار، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- سالاری سردری، ف. ۱۳۸۹. ارزیابی قابلیت دسترسی و کاربرد بهینه فضاهاى عمومی در شهر ساحلی عسلویه، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر اکبر کیانی، دانشگاه زابل.
- شورت.ج. ر ۱۳۸۱. نظم شهری، ترجمه اسماعیل چاووشی، انتشارات دانشگاه تربیت معلم، تهران.

- عظیمی، ن. ۱۳۸۱. پویش شهرنشینی و مبانی نظام شهری، نشر نیکا، چاپ اول.
- فرجامی، م. ۱۳۸۳. ابعاد هویت شهری، جلد اول، مجموعه مقالات همایش مسایل شهرسازی، ساخت کالبدی شهر.
- فروتن، پ. ۱۳۸۷. شهر با هویت، پایگاه اطلاع رسانی معماری و شهرسازی ایران
- فرید، ی. ۱۳۸۴. جغرافیا و شهرشناسی، چاپ ششم، انتشارات دانشگاه تبریز.
- فکوهی، ن. ۱۳۸۳. انسان شناسی شهری، چاپ دوم، تهران، نشر نی.
- کیانی، ا.، سالاری سردری، ف. و افراسیابی‌راد، م. ۱۳۸۹. بررسی هویت شهری در بهسازی و نوسازی بافت‌های تاریخی (مطالعه موردی: شهر گور- فیروزآباد)، مجله فضای جغرافیایی، سال دهم شماره ۳۰.
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵. نتایج عمومی سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵.
- موتقی، ر. آیرملو، س. ۱۳۸۵. عناصر هویت فرهنگی در شهر، مرجع مهندسی عمران، اولین همایش بین المللی برتر، همدان، سازمان عمران و شهرداری های همدان.
- میر مقتدایی، م. ۱۳۸۳. معیارهای شناخت و ارزیابی هویت کالبدی شهرها، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۰.
- نوفل، ع.، کلبادی، پ. و پورجعفر، م. ۱۳۸۸. بررسی و ارزیابی شاخص‌های موثر در هویت شهری (نمونه موردی محله جلفا در شهر اصفهان)، فصلنامه آرمانشهر، شماره ۳، ص ۵۷-۶۹.
- Bauman, Z. 1996. From Pilgrim to Tourist or a Short Story of Identify, in Stuart Hall and Paul du Gay(eds) Questions of Cultural Identity, London: Sage
- De la paz, G. 2008. Citizenship Identity and Social Inequality.
- Deschamps, J. and Devos Th. 1998. regarding the relationship between social identity and personal identity, In Stephen Worchel: Francisco J. Morales, Dario Paez, Jean-Claude Decamps (eds) Social identity: International Perspectives, London: Sage.
- Isin, Engin F. and Patricia K. Wood. 1999. Citizenship and Identity, London: sage.
- Schwarzmantel, J. 2003. Citizenship and Identity: Towards a new republic, Rutledge.